

І.В. МУДРАК,

аспірантка

(Національний університет «Одеська юридична академія»)

(Науковий керівник професор Ю.О. Гурджі)

СУДОВА ПРОМОВА В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПОНЯТТЯ І ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ

Ключові слова: судові дебати, судова промова, судовий оратор.

Судові дебати являють собою складову частину судового розгляду, а судова промова, в свою чергу, є складовою частиною судових дебатів і як така становить собою процесуальну діяльність. Судова промова (а в необхідних випадках репліка) — це єдиний спосіб для державного обвинувача та захисника викласти свою думку щодо обставин справи, які стали предметом дослідження у суді. Учасники судових дебатів не можуть здійснювати ніяких інших процесуальних дій. Судові дебати полягають виключно у судових промовах. Таким чином, співвідношення понять «судові дебати» і «судова промова» являє собою співвідношення форми і змісту. Судова промова може бути виголошена тільки в судових дебатах. Зміст судових дебатів, в свою чергу, зводиться до судових промов.

Більш глибокому дослідженню судової промови як спеціального різновиду юридичної діяльності, безсумнівно, буде слугувати чітке визначення її поняття. Для того, щоб сформулювати наукове визначення судової промови в кримінальному судочинстві, бачиться необхідним дослідити основні ознаки і відмінні риси цього різновиду юридичної діяльності.

1. Насамперед, судова промова обмежена сферою застосування: це офіційна вузькопрофесійна промова, що виголошується тільки в залі судового засідання;

її відправниками можуть бути тільки прокурор і адвокат, позиція яких визначається їх процесуальним положенням [1, 168].

2. Судова промова в кримінальному судочинстві — це усний виступ. Вона може існувати (функціонувати) тільки у формі живої розмовної мови. Сама термінологія відповідних статей закону («надати слово», «оголосити», «задавати запитання», «повідомити», «обмінятися репліками») вказує на безпосереднє і усне сприйняття судом обставин справи.

Слід підкреслити, що визначаючи імперативну вимогу усності судових дебатів, як і судового розгляду в цілому, законодавець тим самим відзначає перевагу живого слова над усіма іншими видами людського спілкування. Дійсно, такі незамінні атрибути усної мови, як живе спілкування, інтонація, міміка, жести, рухи, надають їй видимі переваги.

3. Судова промова являє собою публічний виступ. Це означає, що вона звернена до відповідних слухачів і не опосередкована технічними каналами. Необхідно звернути увагу на те, що сукупність функцій судової промови може бути виконана тільки тоді, коли між комунікатором і реципієнтом не існує ніяких посередницьких ланок, тобто здійснюється пряма комунікація, котрій завжди надається перевага у порівнянні з іншими видами комунікативного впливу.

Пріоритет прямої комунікації визначається тим, що в цьому випадку співвідношення «оратор — аудиторія» являє собою найбільш просту систему управління із зворотнім зв'язком.

4. Виступаючи в судових дебатах, судовий оратор виголошує промову, що за своєю формою є монологічною. Разом з тим, його промова являє собою своєрідний публічний монолог, бо звернена до конкретних осіб та має за мету подачу інформації, переконання, зворушення, вираження відповідного відношення тощо. Учасник судових дебатів під час виголошення промови постійно апелює до закону, до розуму і почуттів суддів та присутніх. Він не може отримати відповіді на те чи інше своє судження безпосередньо після його оголошення. Однак виступати в судових дебатах оратор приходиться вже озброєний власними спостереженнями за ходом судового слідства, а у випадку, коли він виступає після свого «процесуального суперника», то й чітким розумінням його позиції. Процесуальний закон (ст. 318 КПК України) передбачає також можливість виступу з репліками стосовно сказаного в промовах. Тому судова промова, будучи по формі виголошення монологом, в судовому процесі по суті є діалогом. Сам законодавчий термін «дебати» вказує на їх діалогічний характер, підкреслює, що дебати — це завжди дискусія, змагання доказів і думок. Та обставина, що суд не є учасником дебатів, не впливає на їх діалогічність, яку слід розуміти як апеляцію до суду і виголошення чужої думки з метою доказування, що відображає особливість усної розмовно-побутової діалогічної мови. Для судового розгляду діалогічність є внутрішньою якістю, пов'язаною з його переконуючим характером. Юристи розглядають діалогічність як основну ознаку судової промови [1, 175].

5. Кримінально-процесуальний закон (ст. 318 КПК України) обмежує коло учасників судових дебатів. З судовою промовою в цій частині судового розгляду мають право виступити прокурор, потерпілий і його представник, цивільний позивач, цивільний відповідач або їхні представ-

ники, захисник, підсудний. Цей перелік учасників судових дебатів, а, відповідно, і можливих суб'єктів судової промови, є вичерпним. Ні для кого іншого, присутнього в залі судового засідання, закон такої можливості не передбачає. Судді також не можуть брати участь у судових дебатах. Їх активність у цій частині розгляду кримінальної справи обмежена вказівкою в законі на те, що «суд не вправі обмежувати тривалість судових дебатів певним часом. Головуючий зупиняє учасників судових дебатів лише в тих випадках, коли вони в промовах виходять за межі розглядуваної справи» (ст. 318 КПК України), а також «суд не вправі обмежувати тривалість останнього слова підсудного певним часом» (ст. 319 КПК України). Очевидно, що головуючий не вправі зупиняти учасників судових дебатів, якщо їх промови ґрунтуються на доказах, що не були досліджені в судовому засіданні. Тільки після закінчення промови суд може відновити судове слідство. Іншими словами «суд має право зробити оратору зауваження, не позбавляючи його можливості вільно висловитися і завершити виклад своєї думки» [2, 318].

6. Закон обмежує предмет судової промови. Судовий оратор зобов'язаний говорити лише про обставини розглядуваної на даний момент кримінальної справи, і то лише про ті обставини, які були досліджені в судовому засіданні. Суд наділений правом слідкувати за тим, щоб учасники судових дебатів не виходили за рамки предмета промови, окресленого законом. Це положення робить судову промову конкретною.

7. Відмінною особливістю судової промови є також її зміст, що визначається предметом промови. Судовий оратор аналізує, оцінює обставини розглядуваної судом кримінальної справи і, виходячи з цього, робить відповідні висновки. Таким чином, якщо предмет визначає коло обставин і фактів, що складають судову промову, то зміст промови вказує на те, що в результаті логічних операцій ці обставини і факти досліджуються, оцінюються, і на їх основі робляться відповідні висновки.

8. Висновки судового оратора можуть бути різноманітними в залежності від його процесуальної функції. Один і той самий факт може бути по-різному поданий і розтлумачений, не будучи при цьому викривленим чи спотвореним. Іншими словами, судова промова має за мету вплинути на склад суду і присутніх в залі судового засідання. Такий вплив відрізняється в залежності від процесуальної функції судового оратора, що дозволяє суду уникнути односторонності в оцінці доказів, проаналізувати їх об'єктивно та винести законний і справедливий вирок.

Думається, що вказані тези дають можливість визначити поняття судової промови в кримінальному судочинстві: судова промова в кримінальному судочинстві — це усний публічний виступ учасника судових дебатів, предмет якого полягає в аналізі, оцінці та формулюванні висновків по матеріалах, що були досліджені в судовому засіданні при розгляді конкретної кримінальної справи, з метою здійснення визначеного процесуальною функцією учасника судових дебатів впливу на склад суду і присутніх в залі судового засідання осіб.

Список літератури:

1. *Ивакина Н.Н.* Основы судебного красноречия (риторика для юристов): учебное пособие / Н.Н. Ивакина. — М.: Юристъ, 2001. — 384 с.
2. *Тертишник В.М.* Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В.М. Тертишник. — К.: А.С.К., 2004. — 1056 с.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена глубинному исследованию судебной речи в уголовном судопроизводстве как специальной разновидности юридической деятельности, определению и анализу ее понятия, процессуального значения.

SUMMARY

The article is devoted to much more deep researches of judicial speech in criminal proceedings as to a special type of legal activity, to determination and analysis its definition and proceeding's meaning.

*Рекомендовано кафедрою
кримінального процесу та криміналістики*

Подано 20.12.2010.